

Teze

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta

Ústav hospodářských a sociálních dějin

Historické vědy – Moderní hospodářské a sociální dějiny

Petr Valenta

Richard Dotzauer a osobnosti podnikatelského života v 19. století

Richard Dotzauer and entrepreneurial personalities of the 19th century

Vedoucí práce – Prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc.

2014

Předkládaná práce přibližuje na příkladu konkrétní historické osobnosti pražského německého podnikatele *Richarda Dotzauera* roli, kterou sehráli podnikatelé v průběhu devatenáctého století v procesu modernizačních přeměn společnosti. Modernizaci v tomto kontextu vnímáme jako hodnotově neutrální označení pro popis širokého spektra změn v oblasti hospodářství, kultury, společenské skladby obyvatelstva a životního stylu. Podnikatele vnímáme jako jednu z podstatných součástí měšťanstva, které v průběhu devatenáctého století usilovalo nejen o postupné převzetí politické moci, ale zároveň o transfer jím vytvořených hodnotových rámců na celou společnost. Z tohoto důvodu se práce zaměřuje na podnikatele měšťanského původu, jakkoli mohlo jít později o nobilitované osobnosti.

Pramennou základnu práce tvořily především dva osobní pozůstalostní fondy Richarda Dotzauera v Archivu hlavního města Prahy a Státního okresního archivu v Sokolově. Informace o obchodních společnostech byly získávány z fondů Krajského obchodního soudu. Vztah k hospodářské politice státu a pohled na detailní

ekonomické iniciativy lze sledovat díky tištěným a archivním dokumentům obchodní a živnostenské komory. Pro činnost spolků byly využity fondy pražského policejního ředitelství a prezidia českého místodržitelství. Konkrétní činnost na půdě pražského zastupitelstva a zemského sněmu mohla být sledována díky stenografickým záznamům z jednání těchto institucí. Cenné informace jsem čerpal z německého, ale i českého denního tisku, díky kterému bylo možné rovněž získávat obraz o síle společenského renomé konkrétních osobností. Pro sondy do životního stylu byly zpracovány sčítací operáty ze sčítání lidu v roce 1880. Vedle toho byly využity i osobní pozůstalosti podnikatelů Jindřicha Fügnera a Andrease Haaseho.

Vzhledem k tomu, že dobové prameny termín podnikatel využívaly spíše výjimečně, vymezujeme podnikatele zpětně kombinací dvou základních *definic – poziční a funkční*. Tato kombinace nabízí praktické využití pro historický výzkum. Kritérium pozice ve firmě usnadňuje vymezit okruh osob, které mohou být podnikateli nazvány. Ohled na podnikatelskou funkci pak vybízí k okruhu otázek, jakým způsobem se konkrétní podnikatelské osobnosti podílely na společenské a hospodářské modernizaci, případně na otázku, jak byli schopni jednotliví podnikatelé reagovat na okruh problémů, která s sebou dynamické hospodářské a společenské změny přinesly. Detailní případová studie konkrétní podnikatelské osobnosti představila možnost, jak s využitím všech dostupných pramenů odkrýt konkrétní motivy jednání, zohlednit specifické okolnosti kariéry, rekonstruovat posun hodnotových rámců a zmapovat detailně angažovanost mimo oblast ekonomických zájmů.

V práci vycházíme z názoru, že pro postžení úspěšné podnikatelské kariéry je vhodné sledovat vedle ekonomických aktivit i další pole společenské angažovanosti. Jako efektivní nástroj sledování vzestupu či pádu společenského postavení podnikatele se nám jeví *analýza disponováními různými druhy kapitálu*, včetně kapitálu symbolického, přičemž jsme inspirováni Pierrem Bourdieuem a historickými pracemi, které využily některé z jeho koncepcí pro historický výzkum. V rámci budování symbolického a sociálního kapitálu přitom sledujeme i angažovanost ve spolcích a organizacích, díky níž mohl podnikatel profitovat při budování vlastní kariéry, ale zároveň přispíval k formování moderní občanské společnosti, která znamená nejen vytváření společnosti rovnoprávných občanů, ale rovněž výzvu pro stále rozšiřující se pole společenské angažovanosti.

Ve vlastní oblasti podnikání představuje Richard Dotzauer netypický příklad „*selfmademana*“, který se v začátcích kariéry neopíral o rodinnou podnikatelskou tradici a rovněž nedisponoval ani vynikajícím školním vzděláním. Budoval podnikatelskou kariéru od nejnižších úrovní. Zásadním zlomem v kariéře bylo propojení s významnou pražskou rodinou svého vzdáleného příbuzného, do které se Dotzauer přizemnil. Tento moment poukazuje na roli *rodinných vazeb* na proniknutí do kruhů pražské podnikatelské society. Právě díky nim docházelo k plynulému transferu ekonomického, ale i sociálního kapitálu.

Vlastní *obchodní úspěch* byl spojen se strategickou úvahou, jakým geografickým směrem vést směr obchodů, přičemž se ukázala šťastnou volba severní cesty s napojením na Hamburk a Londýn. Při sledování dalšího rozvoje podnikatelské kariéry konkrétní osobnosti se jeví jako významné, jak pohotově dokázal rozšiřovat své podnikatelské portfolio o nové produkty a později i obory. Kariérní posun byl od šedesátých let opřen o účast na akciovém podnikání, především v bankách a strojírnách. V souvislosti s bilancováním úspěchu a neúspěchu je nutné upozornit na skutečnost, že Dotzauer zůstával stát stranou nejlukrativnějších oblastí podnikání, kterou mohly představovat železárny nebo hutní průmysl.

Vedle rodinného prostředí představovaly další možnost rozvíjení sociálního kapitálu *spolky a zájmové a profesní organizace*. I na jejich půdě mohlo dojít k vytváření důležitých sítí, které mohly být transformovány v předpoklad podnikatelského úspěchu. V případě Dotzauera, jako do Prahy nově přicházejícího podnikatele, nešlo o aktivitu v tradičních obchodních grémiích, ale v nově vytvořené instituci obchodních a živnostenských komor. Pro budování společenského renomé však byla neméně důležitá i angažovanost ve spolcích se širším společenským přesahem. Od šedesátých let je díky nacionálnímu štěpení veřejného života aktivita ve spolcích spojena s podporou národního hnutí a souběžně s tím roste úměrně i kredit sledovaných osobností v rámci národní komunity, případně naopak její rezervované či odmítavé vnímání v prostředí druhé národní společnosti.

Dotzauerova finanční podpora a organizační účast na barvitě řadě projektů podporujících *pražskou německou společnost* je příkladem mimořádné zaangažovanosti v boji o udržení německé dominance, případně rovnoprávného či odpovídajícího postavení ve městě. Zastřešující institucí bylo v tomto případě

německé Casino. Dotzauerova osobnost je nicméně příkladem tendence podpory širokého spektra spolků. Jeho prestiž rostla i díky skutečnosti, že podporoval iniciativy, v jejichž struktuře neobsazoval vedoucí místa, přičemž mohlo jít například o akademické či tělovýchovné organizace, které byly často spojené s mladší a radikálněji naladěnou německou veřejností.

Zatímco je v případě aktivit v pražském prostředí národní motiv evidentní, méně je zdůrazňován v souvislosti se štědrá *podporou Krušnohoří*. Tamější podpora měla různé formy od přímého mecenášství kultury, podpory charitativních projektů, ale i snahy o budování systémovějších a dlouhodobějších podmínek hospodářské a sociální stabilizace oblasti. Jestliže v Praze byla jeho osobnost vnímána rozdílně podle nacionálních kritérií, představoval v Krušnohoří, vzhledem k větší míře národnostní homogenity oblasti, oslavovanou osobnost, což se projevilo i po jeho smrti, kdy se jeho jméno otisklo hluboko do paměti regionu (do roku 1945).

Detailní vhled do Dotzauerovy *činnosti v zastupitelských sborech* na úrovni města (pražský sbor obecních starších) nebo země (český zemský sněm) nám vedle logického pokračování hájení národních zájmů přináší i další úhel pohledu na úlohu podnikatelů v těchto institucích. Nemusí jít nutně o pragmatický přístup, kdy jsou tyto instituce vnímány jako příležitost k vytváření odpovídajícího podnikatelského prostředí či dokonce jako půda pro ovlivnění jednotlivých podnikatelských záměrů (i tyto případy však v souvislosti s Dotzauerem zaznamenáváme). Stejně tak mohlo jít o snahu vytvořit kvalitnější městské životní prostředí a příznivě působit na systematický urbanismus města. Tyto snahy pak byly spojeny s tendencí identifikovat s městem i nižší sociální vrstvy, což ve svém důsledku mohlo působit na zjemnění sociálního pnutí.

Pohled do *mentality* představil sledovanou osobnost v politické rovině jako tradičního liberála, který vnímá vytvoření politického systému po roce 1860 pouze jako počátek definitivní ústavní přeměny státu, o kterou je třeba aktivně usilovat. S liberalismem byla spojena i optimistická víra v pokrok a trvalý tlak na kultivaci jedince stejně jako zlepšení celospolečenské situace. Politický liberalismus nebyl propojen s vírou v bezmezný liberalismus ekonomický, což podněcovalo k víře v úlohu státu při moderování celní či dopravní politiky.

Práce poukázala na poměrně rychlý *česko-německý nacionální rozchod* i v rámci podnikatelského světa, přestože bylo zřejmé, že v mnohém může tento trend negativně ovlivnit vidinu podnikatelského profitu, což mohlo být vykoupeno vidinou kontroly nad důležitými vlivovými sférami v obchodních strukturách. Zatímco v otázkách nacionální konfrontace se nepříčila Dotzauerovy vyhrcoená gesta, nenalzáme u něj vyhraněný postoj akcentující antisemitismus. V tomto směru znamenal ohled na nutnou kooperaci s osobnostmi židovského původu, ať již na poli politiky či obchodu, tlak na na kultivaci pražského německého prostředí, které nemohlo zakomponovat antisemitismus do svého programu, pokud dále hodlalo s pražskými židy spolupracovat. Exkurz do stylu bydlení přitom poukázal na skutečnost, že v každodenním životě byly bariéry mezi jednotlivými národními společnostmi křehčí. Zároveň tato sonda poukázala na poměrně velkou schopnost *progresivního jednání* podnikatelstva, které s předstihem odhadlo například urbanizační vývoj města.

Exkurz směrem k dalším podnikatelským osobnostem - Jindřichovi Fügnerovi a Andreasu Haasem potvrdil výraznou roli *příbuzenských vztahů*. Stejně jako v případě Dotzauera byla i v jejich kariérách shledávána důležitá role pohotového zapracování nových *technologií* či *oborů podnikání*. Zároveň jde o ukázkou síly mobilizačního potenciálu moderního nacionalismu. Ten mohl zapříčinit, že se renomé vlivné a majetné osoby (A. Haase) neodrazilo v míře disponování symbolickým kapitálem. Kritickou pak byla tato skutečnost v dobách, kdy bylo potřeba legitimizovat společenské postavení prostřednictvím volebního aktu.

Podporou zakládání spolků nebo aktivní roli v institucích, které se staly jedním ze symbolů postupného rozšiřování veřejného prostoru, se všechny představované osobnosti podílely na formování moderní občanské společnosti v českých zemích. Díky podněcování k veřejným aktivitám spoluinicioval Dotzauer zapojení stále širších vrstev společnosti do veřejného dění a tím i postupné odstraňování společenských limitů. Vedle nacionálního akcentu byly obdobné iniciativy ideově propojeny s hodnotami liberální společnosti, jako byla svoboda, právo, ústavnost, vzdělání nebo pracovitost. Tím se tak zároveň podílel na transferu těchto hodnot do širší společnosti.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Archivní fondy

Archiv hlavního města Prahy

fond Magistrát hlavního města Prahy I, Protokoly sborů městské správy

fond Německé kasino - Německý dům Praha

fond Obecní soud civilní pro vnitřní Prahu

fond Richard von Dotzauer

fond Všeobecné sčítání lidu

Národní muzeum - Archiv tělesné výchovy a sportu

fond Jindřich Fügner

fond Kateřina Fügnerová

Národní archiv

fond Policejní ředitelství Praha I

fond České místodržitelství Praha

Národní muzeum - Archiv Knihovny Národního muzea

fond Nakladatelství Bohumil Haase & synové

Národní muzeum - Archiv tělesné výchovy a sportu

fond Jindřich Fügner

fond Kateřina Fügnerová

Národní muzeum - Archiv Knihovny Národního muzea

fond Nakladatelství Bohumil Haase & synové

Státní oblastní archiv v Praze

fond Krajský soud obchodní Praha

fond Obchodní a živnostenská komora Praha

Státní okresní archiv Sokolov se sídlem v Jindřichovicích

fond Richard Dotzauer

Publikované prameny

Adressbuch der Handlungen, Fabriken und Gewerbe von Böhmen, Prag 1864.

Adressbuch der Handlungsgremien, Fabriken und Gewerbe des Königreichs Böhmen für das Jahr 1854.

Adressbuch der königlichen Hauptstadt Prag, der Stadtgemeinden Karolinenthal, Smichow und Bergstadt Vyšhrad, Prag 1859.

Adressář královského hlavního města Prahy a sousedních obcí, Praha 1884.

Adressář královského hlavního města Prahy a sousedních obcí Bubenče, Karlína, Smíchova, Královských Vinohrad, Vršovic a Žižkova, Praha 1896.

Adressbuch der königlichen Hauptstadt Prag, Prag 1859.

Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie. Theil 1, Wien 1811.

Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Prag and as haho kais. Kön. Ministerium für Handel, Gewerbe und öffentliche Bauten, Prag 1852.

Compass. Finanzielles Jahrbuch für Oesterreich-Ungarn, Wien 1877 – 1887.

DOTZAUER, An meine Mitbürger in unserer Vaterstadt Graslitz, Prag 1867.

DOTZAUER Richard, *Aus meinem Leben (Autobiographie)*. In: SCHEBEK Edmund, *Richard Ritter von Dotzauer*, Prag 1895.

DOTZAUER Richard Ritter, *Festrede zur Feier des Fünfundzwanzigjährigen Bestehens der Handels- und Gewerbekammer in Prag*, Prag 1875.

Ein Wort an Stadt- und – Land-Gemeinden sowie an Volks- und Naturfreunde wegen Errichtung von Anpflanzungs und Verschönerungsvereinen, Verlag von Richard Ritter von Dotzauer, Prag 1868.

FEYL Othmar (ed.), *Die Entwicklung des Sokolgründers Heinrich Fügner im Lichte seiner Prager Briefe an den böhmischdeutschen Konservativen Joseph Alexander von Helfert in den Jahren 1848-1865*. In: *Deutsch-Slawische Wechselseitigkeit in skrben Jahrhunderten*, Berlin 1956.

Handbuch des Königreiches Böhmen (1845 – 1851).

Prager Handels- und Gewerbe Adressenbuch, Prag 1870.

Schematismus des Königreiches Böhmen (1813 – 1844).

SPRINGER Anton H., *Aus meinem Leben*, Berlin 1892.

Statistická ročenka královského hlavního města Prahy za léta 1883 a 1884, Praha 1887.

Statistischer Bericht der Handels und Gewerbekammer in Prag 1875, Prag 1879.

Stenografické zprávy o zasedání českého sněmu zemského (1861-1874).

TRAUB Hugo (ed.), *Paměti J. V. Friče*, Praha 1939.

TYRŠOVÁ Renáta, *Jindřich Fügner, paměti a vzpomínky na mého otce*, díl I, II, Praha 1924, 1926.

Verhandlungen der Handels- u. Gewerbekammer in Prag von ihrer Begründung am 18. November 1850 bis zum Schlusse des Jahres 1857, Prag 1859.

Verhandlungen der Handels- und Gewerbekammer in Prag in den Jahren 1866 bis 1870, Prag 1871.

Verhandlungen der Handels- und Gewerbekammer in Prag in den Jahren 1877 bis 1879, Prag 1880.

Verhandlungen des Vereins zur Ermuterung des Gewerbsgeistes in Böhmen in der Jahresversammlung und zugleich Feier des 25jährigen Vereins-Bestandes am 7. März 1858, Prag 1858.

Periodika

Bohemia, ročník 1848, 1861 - 1864, 1867 - 1871, 1878, 1880, 1882 - 1888, 1908, 1914.

Čas, ročník 1860.

Graslitzer Grenzboten, ročník 1882, 1908.

Národ, ročník 1864.

Národní listy, ročník 1861-1870, 1872, 1880.

Prager Tagblatt, ročník 1880.

Národní politika, ročník 1887.

Prager Morgenpost, ročník 1864.

Prager Tagblatt, ročník 1880.

Tagesbote aus Böhmen, ročník 1861, 1864, 1870.

Veslavín, ročník 1863.

Literatura

ALBRECHT Catharine, *Chambers of Commerce and Czech-German Relations in the Late Nineteenth Century*, *Bohemia* 38, Nr. 2, (1997) s. 298-310.

Anhang zu der von Dr. Edmund Schebek verfaßten Biografie Richard Ritter von Dotzauers, ergänzt durch die Aufzeichnungen eines Freundes, In: SCHEBEK Edmund, *Richard Ritter von Dotzauer*, Prag 1898.

BARTOŠ Josef, *Jindřich Fügner*, Brno 1934.

BENDEL Josef, *Dr. Franz Schmeykal*, Prag 1894.

- BENEŠOVÁ Marie, *Hodnoty architektury 19. a počátku 20. století*. In: *Průmysl a technika v novodobé české kultuře*, Praha 1988.
- BERANOVÁ Jana, *Tyršova knihovna*, Národní muzeum – Historické muzeum – Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu, Praha 1995.
- BERGHahn, Volker R., LÄSSIG, Simone (eds), *Biography between Structure and Agency: Central European lives in international historiography*, New York: Berghahn Books, 2008.
- BERGHOFF Hartmut, *Englische Unternehmer 1870-1914*, Göttingen 1991.
- BIERMANN Benno, *Die soziale Struktur der Unternehmerschaft. Herkunft und Ausbildung der Unternehmer in Nordrhein-Westfalen*, Stuttgart 1971.
- BOEHM Josef, *Monografie města Smichova*, Praha 1882.
- BOURDIEU Pierre, *Pravidla umění. Vznik a struktura literárního pole*. Praha 2010, s. 65-68.
- BOURDIEU Pierre, *Teorie jednání*, Praha 1998.
- BRANDT Harm-Hinrich, *Der österreichische Neoabsolutismus: Staatsfinanzen und Politik 1848-1860*, Band I, Göttingen 1978.
- BROUSEK Karl M. *Die Grossindustrie Böhmens 1848-1918*. München 1987.
- BRUCKMÜLLER Ernst, DÖCKER Ulrike, STEKL Hannes, URBANITSCH Peter (eds.) *Bürgertum in der Habsburgermonarchie*, Wien, Köln 1990.
- BRUCKMÜLLER ERNST, HEISS Hans, Stekl HANNES, Urbanitsch PETER, (eds.), „Durch Arbeit, Besitz, Wissen und Gerechtigkeit“, (*Bürgertum in der Habsburgermonarchie 2*), Wien-Köln 1992.
- BRUCKMÜLLER Ernst-STEKL Hannes, *Zur geschichte des Bürgertums in Österreich*. In: KOCKA Jürgen, *Bürgertum im 19. Jahrhundert. Deutschland im europäischen Vergleich*, Göttingen 1988, s. 166-196.
- BRUNNER Otto, CONZE Werner, KOSSELECK, Reinhart, *Geschichtliche Grundbegriffe*, Bd. 6, Stuttgart, 1990.
- BRUSATTI, Alois, (ed), *Die Habsburgermonarchie 1848-1918; Bd 1, Die wirtschaftliche Entwicklung*. Wien 1973.
- CASSIS Youssef, *Unternehmer und Manager*, in: FREVERT Ute, HAUPT Hans Georg, *Der Mensch des 19. Jahrhundert*, Frankfurt am Main 1999.
- CASSON Marc, *The Entrepreneur*, Cheltenham – Northampton 2003.
- COHEN Garry B., *Němci v Praze 1861-1914*, Praha 2000.
- CZEIKE Felix, *Historisches Lexikon Wien in 5 Bänden*, Band 5., Wien 1997.
- ČESÁKOVÁ A., *Původ a sociální struktura průmyslového podnikatelstva na Moravě a v Rakouském Slezsku v období od počátku průmyslové revoluce do roku 1914*, Ostrava 2001.
- ČÍŽEK Karel, *Ústavní práva v Rakousku, Díl druhý. Ústavní a správní právo zemské pro království České*, Praha 1885.
- Das neueste Experiment der Böhmischen Unionbank*, Prag 1884.
- DEJMKOVÁ Ivana, *Pražská měšťanská beseda – její vzestup a pád*. In: *Pražský sborník historický*, roč. 38, Praha 2010, s. 185-271.
- DOLENSKÝ Jan, *Dějiny pražského školství v letech 1860-1914*, Praha 1920.
- DORMIZER Maxmilian, SCHEBEK Edmund, *Die Erwerbsverhältnisse im Böhmischen Erzgebirge*, Prag 1862.
- DOTZAUER Johann, *Topographie der Stadt Graslitz sammt Ortschaften im Jahre 1821*, Prag 1870.
- DRAŠAROVÁ Eva, *Společenský život v Čechách v období neoabsolutismu – spolky v padesátých letech 19. století*. In: *Paginae historiae*, 1993, s. 128-169.

DRAŠAROVÁ Eva, *Česká tržnice plodin a výrobků a pokusy o založení burzy v Praze*. In: *Paginae historiae* 3, 1995, s. 20-71.

DVOŘÁKOVÁ Zora, *Miroslav Tyrš, prohry a vítězství*, Praha 1989.

EHRENPREIS Petronila, *Die „Reichsweite“ Presse in der Habsburgermonarchie*. In: RUMPLER Helmuth, URBANITSCH Peter, *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*. Band VIII, Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft, 2. Teilband, Wien, 2006.

EIM Gustav, *O nás pro nás, Politické úvahy*, Praha 1898.

Encyclopaedia Britannica, Vol. 4, Chicago 1991.

FASORA Lukáš, Možnosti a limity aristokratizace veřejného vystupování brněnských podnikatelů 1851-1914. In: BRŇOVJÁK Jiří, ZÁŘICKÝ Aleš (eds.), *Šlechtic podnikatelem – podnikatel šlechticem. Šlechta a podnikání v českých zemích v 18. a 19. století*, Ostrava 2008, s. 206-218.

FASORA Lukáš-KLADIWA Pavel, *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918*. In: FASORA Lukáš. HANUŠ Jiří-MALÍŘ Jiří (eds.), *Občanské elity a obecní samospráva 1848-1948*, Brno 2006.

FASORA Lukáš, *Podnikatelé a urbanizace ve druhé polovině 19. století*. In: ŠTAIF Jiří (ed.), *Moderní podnikatelské elity*, Praha 2006, s. 192-201.

FASORA Lukáš, *Svobodný občan ve svobodné obci?: občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851 -1914*, Brno 2007.

FASORA, *Dělník a měšťan. Vývoj vzájemných vztahů na příkladu šesti moravských měst 1870-1914*, Brno 2010.

Führer durch das Böhmisches Erzgebirge, das Mittelgebirge und die angrenzenden Gebiete, Karlsbad 1884.

FRIEDMANN Milton, *Kapitalismus a svoboda*, Praha 1993, s. 29-31.

GALL Lothar, *Stadt und Bürgertum im 19. Jahrhundert*, München 1990.

GEORGIEV Jiří, *Až do těch hrdel a statků? Konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategiích české státoprávní šlechty po roce 1848*, Praha 2011.

GRUBER Josef, *Obchodní a živnostenská komora v Praze v prvním půlstoletí svého trvání 1850-1900. K oslavě jejího padesátiletého jubilea*, Praha 1900.

GRUBER Josef, *O komorách obchodních a živnostenských*, Praha 1904.

HAASE Andreas, *Der Annahof im Wort und Bild*, Prag 1902.

HÁJEK Jan, *Sociálně profesní struktura představitelů pražské burzy (a jejich předchůdkyň do roku 1914)*. In: ŠTAIF (ed.), *Moderní podnikatelské elity*, Praha 2007, s. 220-25.

HÁJEK Jan, JANČÍK Drahomír, KUBŮ Eduard (eds.), *O hospodářskou národní državu: úvahy a stati o moderním českém a německém nacionalismu v českých zemích*, Praha 2009.

HAMANNOVÁ Brigitte, *Rudolf. Korunní princ a rebel*, Praha 1993.

HAVRÁNEK Jan, SEKERA Martin, ZNOJ Milan (eds), *Český liberalismus*, Praha 1995.

HAVRÁNEK Jan, *Demografický vývoj Prahy v druhé polovině 19. století*. In: *Pražský sborník historický 1969 – 1970*, s. 70-105.

HAVRÁNEK Jan, *Předání praporu jako legitimace spolku*. In: *Documenta Pragensia XII*, Praha 1995, s. 199-201.

HAVRÁNKOVÁ HANA, *Vznik Sokola a jeho vývoj do vytvoření České obce sokolské*. In: WAIC Marek a kol., *Sokol v české společnosti 1862 – 1938*, Praha 1996.

HEIDLER Jan, *Anton Springer a česká politika 1848-1850*, Praha 1914.

HEJTMÁNEK Ladislav, *Libeň*, Praha 1896.

HLAVAČKA Milan, *Co je modernizace*, in: KLADIWA Pavel, ZÁŘICKÝ Aleš, *Město a městská společnost v procesu modernizace 1740-1918*, Ostrava, 2009, s. 13-20.

HLAVAČKA Milan, *Die Revolution 1848 und die Frage der wirtschaftlichen Union Böhmens mit Deutschland*. In: ROSSOVÁ Marcella (ed.), *Integration und Desintegration in Mitteleuropa, Pläne und Realität*, Prag 2009, s. 89-100.

HLAVAČKA Milan, *Světové výstavy. Od Londýna 1851 po Hannover 2000, Praha 2000*, s. 19-30.

HLAVAČKA Milan, POKORNÁ Magdaléna a PAVLÍČEK Tomáš, *Collective and individual patronage and the culture of public donation in civil society in the 19th and 20th centuries in Central Europe*, Prague 2010.

HLAVAČKA Milan, *Zlatý věk české samosprávy*, Praha 2006.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka - JANÁK Jan - DOBEŠ Jan, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha 2005.

HÖBELT Lothar, *Die deutsche Presselandschaft*. In: RUMPLER Helmuth, URBANITSCH Peter, *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*. Band VIII, Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft, 2. Teilband, Wien 2006.

HOFFMANNOVÁ Jaroslava, *Tiskařství a průmyslová revoluce*. In: *Sborník Národního muzea*, řada c – literární historie, sv. XXIX, č. 3, roč. 1984.

HORÁK Josef, *Přehled vývoje českých obchodních banky*, Praha 1913.

HORSKÁ Pavla, *Hlavní otázky vzniku a vývoje českého strojírenství do roku 1918*, Praha 1959.

HORSKÁ-VRBOVÁ Pavla, *Pražský průmysl v druhé polovině 19. století*, in: *Pražský sborník historický 1969-1970*.

HORSKÁ-VRBOVÁ Pavla, *K otázce vzniku české průmyslové buržoasie*, *Československý časopis historický*, 10, 1962, s. 257-284.

HUSÁK Josef, SCHRÁNIL Rudolf, *Sněm království českého 1861-1911: (personalie)*: uveřejněno u příležitosti padesátiletého trvání sněmu království českého v nynější úpravě, Praha 1911.

CHYTIK Karel, *Slavnost čtvrtstoletého trvání Umělecko-průmyslového musea Obchodní a živnostenské komory v praze*, Praha 1911.

JAEGER Hans, *Der Unternehmer*. In: BRUNNER Otto-CONZE Werner-KOSSSELECK Reinhard, *Geschichtliche Grundbegriffe*, sv. 6, Stuttgart 1990, s. 707-732.

JAKUBEC Ivan, *Spolek Merkur – organizace českých obchodníků (1862-1918)*, *Ekonomická revue*, 2005, 8, 2, s. 91-100.

JAKUBEC Ivan, *Vytváření obchodnických elit se zvláštním zřetelem k pražské obchodní a živnostenské komoře*. In: ŠTAIF Jiří (ed.), *Moderní podnikatelské elity*, Praha 2007, s. 111-127.

JAKUBEC Ivan, JINDRA Zdeněk, *Dějiny hospodářství českých zemí, Od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*, Praha 2006.

JANÁK Jan, HLEDÍKOVÁ Zdeňka, DOBEŠ Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2005.

JANČÍK Drahomír-Kubů Eduard (eds.), *Nacionalismus zvaný hospodářský: střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859-1945)*, Praha 2011.

JINDRA Zdeněk, *Poznámky k námětu konference o dělnictvu*. In: *Problematika dělnictva v 19. a 20. století I. Bilance a výhledy studia*, Ostrava 2011.

Jindřich Fügner 1882-1922, Praha 1922.

JIRÁNEK Tomáš, *Projevy hospodářského nacionalismu v obchodních a živnostenských komorách v českých zemích 1850-1918*, Pardubice 2004.

JOHN B., *Die Vorschuss- und Kredit-Vereine (Volksbanken) in Böhmen. Ein Beitrag zur Vereinsstatistik Böhmens*, Prag 1870.

- JUDSON Pieter M., *Guardians of the Nation. Activist on the Language Frontiers of Imperial Austria*, Cambridge 2006.
- JUDSON Pieter M., *Exclusive Revolutionaries: Liberal Politics, Social Experience, and National Identity in the Austrian Empire, 1848-1914*, Michigan 1996.
- KAELBLE Hartmut, *Berliner Unternehmer wahren der frühen Industrialisierung*, Berlin-New York 1972.
- Katalog obrazárny v Domě umělců Rudolfinum v Praze*, Praha 1912.
- KATZ Hermann, *Das neue deutsche Theater in Prag. Ein Gedenkblatt zur Eröffnung*, Praha 1887.
- KAVKA Tomáš, Německé Casino v čase vlády německých liberálů. In: *Historica Pragensia* 2005, 2008, s. 99-119.
- KAZBUNDA Karel, *České hnutí roku 1848*, Praha 1929.
- KIEMANN Anton, *Die ersten Jahre des Vereines Deutsches Kasino in Prag 1862-1902*, Praha 1902.
- KLADIWA Pavel, *Stav bádání k problematice formování a vývoje občanské společnosti v 19. (18.) století. Srovnání frankfurtského, bielefeldského a vídeňského projektu na téma Bürgertum*. Slezský sborník 2002, s. 124-143.
- KLADIWA Pavel, ZÁŘICKÝ Aleš, *Město a městská společnost v procesu modernizace 1740-1918*, Ostrava, 2009, s. 13-20.
- KLADIWA Pavel - POKLUDOVÁ Andrea-KAFKOVÁ Renata, *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914*, II. díl, 1. svazek, Muži z radnice, Ostrava 2008.
- KLAR Alois Paul, *Die Industrie Böhmens, Libussa*, 1843.
- KLEPL Jan, *Průmyslová jednota a české úsilí před březnem 1848*. In: *Sto let Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách 1833-1933*, Praha 1934.
- KLÍMA Arnošt, *Češi a Němci v revoluci 1848*, Praha 1994.
- KLUTSCHAK Franz, *Andreas Haase – Edler von Wranou, Eine biographische Skizze*, Prag, 1864.
- KLUTSCHAK Franz, *Chronik des Annaklosters in Prag*, Prag 1887.
- KLUTSCHAK, s. 16. *Srv. rovněž Dějiny Prahy II. Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti*, Praha 1998.
- KNAUER Oswald, *Das österreichische Parlament von 1848-1966*, Wien 1969.
- KNEIDL František, *Dějiny města Karlína*, Praha 1923.
- KOCKA Jürgen. *Civil society and dictatorship in modern German history* [online], Hanover 2010.
- KOCKA Jürgen, *Bürgertum im 19. Jahrhundert*. I, II, III., Göttingen 1988.
- KOCKA Jürgen, *Bürgertum und Bürgerlichkeit als Probleme der deutschen Geschichte vom späten 18. zum frühen 20. Jahrhundert*. In: týž (ed.), *Bürger und Bürgerlichkeit im 19. Jahrhundert*, Göttingen 1987.
- KOCKA Jürgen, *Bürgertum und bürgerliche Gesellschaft in dem 19. Jahrhundert*. In: tentýž (ed), *Bürgertum im 19. Jahrhundert. Deutschland im europäischen Vergleich*, Göttingen 1988.
- KOCKA Jürgen, *Unternehmer in der deutschen Industrialisierung*, Göttingen 1975.
- KORANDA V., (ed.), *Pamětní spis k uctění památky stopadesátého výročí narozenin Aloise Senefeldra vynálezce litografie*, Praha 1921.
- KRATOCHVÍL Miloš Václav, *O vývoji městské správy pražské od roku 1848*, Praha 1936.
- KRAUS Vojtěch, *Dějiny obecní správy král. hlav. města Prahy za léta 1860-1880*, Praha 1903.
- KREUTZBERG K. J., *Beiträge zur Würdigung der Industrie und Industriellen Österreichs*, Prag 1854.

- KRUPPA Erika, *Das Vereinswesen der Prager Vorstadt Smichow 1850-1875*, München 1992.
- KŠIŇAN Michal, *Milan Rastislav Štefánik*, Brno 2012.
- KUBÁTOVÁ H. – SÝKOROVÁ L. (eds.), *Faksimilia – Dělníci v roce 1848*, Praha 1973, s. 78-79.
- KUČERA Rudolf, *Josef Alexander Helfert v české politice 1848 – 1863*, Diplomová práce FF UK, Praha 2004.
- KUČERA Rudolf, *Občanská společnost. Koncept a jeho historizace*, Dějiny – teorie – kritika, 2/2007. S. 219-231.
- KÜHSCHELM Oliver, *Das Bürgertum in Cisleithanien*. In: *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*. Band IX Soziale Strukturen, 1. Teilband. Wien 2010.
- LIPOVSKI Roman, POPELKA Petr, *Pozůstalostní spisy v městském a venkovském prostředí v 18. - 19. století*. In: MYŠKA Milan, ZÁŘICKÝ Aleš a kol., *Prameny k hospodářským a sociálním dějinám*, svazek 2, Ostrava 2010, s. 126-149.
- LOUŽEK Marek, *Max Weber, Život a dílo, Weberovské interpretace*, Praha 2005.
- LUDVOVÁ Jitka, *Až k hořkému konci. Pražské německé divadlo 1845-1945*, Praha 2012.
- LUFT Robert, *Der deutsche Verein zur Verbreitung gemeinnütziger Kenntnisse in Prag 1869-1938*. In: SEIBT Ferdinand (ed), *Vereinswesen und Geschichtspflege in den böhmischen Länder*, München 1986, s. 139-178.
- MACHÁČEK Josef, *Vznik První Českomoravské továrny na stroje v Praze*, Praha 1921.
- MACHAČOVÁ Jana, MATĚJČEK Jiří, *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914*, Opava 2002.
- MAKARIUSOVÁ Marie, VOŠAHLÍKOVÁ Pavla (eds.), *Metodické problémy moderní biografistiky*. Praha: Historický ústav, 2010.
- MALÍŘ, Jiří. Knihtiskař. *Příklad Emanuela Antonína Svobody a Josefa Jiřího Trasslera*. In: *Člověk na Moravě ve druhé polovině 18. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 147-172.
- MALÍŘ Jiří, *Samospráva jako prostředek poslancecké kariéry*. In: FASORA Lukáš, HANUŠ Jiří, MALÍŘ Jiří, (eds.), *Občanské elity a obecní samospráva*, Brno 2006, s. 153.
- MALÍŘ Jiří, *Zur Problematik der tschechischen bürgerlichen Vertretung im Mährischen Landtag in den Jahren 1861-1913*. In: BRUCKMÜLLER Ernst, DÖCKER Ulrike, STEKL Hannes, URBANITSCH Peter (eds.), *Bürgertum in der Habsburgermonarchie*, Wien 1990.
- MALÍŘ Jiří, MAREK Pavel a kol., *Politické strany I, 1848-1938*, Brno 2005, str. 87-108.
- MARVAN Miroslav, *Dějiny pojišťovnictví v Československu*, 1. díl, Praha 1989.
- MARX Karel, *Kapitál: kritika politické ekonomie*, díl 3, část 1., Praha 1980, s. 357-368.
- MATIS Herbert, *Österreichs Wirtschaft 1848-1913*, Berlin 1972.
- MAŤA Petr, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2003.
- MATUŠEK Miloš, „Ni zik, ni slávu“: podnikatel Heinrich Fügner. In: PETRASOVÁ Taťána, LORENZOVÁ Helena (eds.), *Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století: úředník a podnikatel*, Praha 2007, s. 277-283.
- MAŤA Petr, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2003.
- MÍKA Zdeněk, *Počátky průmyslové výroby v Praze. Část II – od nástupu průmyslové revoluce do r. 1848*. In: *Pražský sborník historický* roč. 13, 1981, s. 50-123.
- MÜLLER Josef, *Sokol v sále u Apolla*, In: Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola Pražského, Praha 1883.
- MAKARIUSOVÁ Marie, VOŠAHLÍKOVÁ Pavla (eds.), *Metodické problémy moderní biografistiky*. Praha: Historický ústav, 2010.

- MYŠKA Milan, *Biografické výzkumy a studium dějin podnikání*. In: MAKARIUSOVÁ Marie, VOŠAHLÍKOVÁ Pavla (eds.), *Metodické problémy moderní biografistiky*. Praha, 2010, s.78–84.
- MYŠKA Milan, ZÁŘICKÝ Aleš, (eds.), *Člověk v Ostravě v XIX. století*, Ostrava, 2007.
- MYŠKA Milan, *Prolegomena k historickému výzkumu podnikatelstva jako sociální skupiny*. In: ZÁŘICKÝ Aleš a kol. (ed.), *Milan Myška, z díla hospodářského historika*, Ostrava 2010.
- MYŠKA Milan, *Problémy a metody hospodářských dějin, Část 1: Metodické problémy studia dějin sekundárního sektoru*, Ostrava 1995.
- MYŠKA Milan (ed.), *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska I., II.*, Ostrava 2003, 2008.
- MYŠKA Milan, *Rytíři průmyslové revoluce*, Ostrava 1997.
- MYŠKA Milan, „Nová šlechta“ z řad peněžníků, obchodníků a průmyslníků v českých zemích v 19. století (Poznámky – problémy – perspektivy výzkumu). In: *Poceta Janu Janákovi, Brno 2002, s. 355-361.*
- NEŠLÁDKOVÁ Ludmila, *Sčítací operáty z moderního sčítání obyvatel*. In: MYŠKA Milan – ZÁŘICKÝ Aleš (eds), *Prameny k hospodářským a sociálním dějinám 1*, Ostrava 2008, s. 40-63.
- NIEDHAMMER Martina, *Nur eine "Geld-Emancipation"? Loyalitäten und Lebenswelten des Prager jüdischen Großbürgertums 1800-1867*, Göttingen 2013.
- NIPPERDEY Thomas, *Vereine als soziale Struktur im späten 18. und früh 19. Jahrhundert*. In: *Geschichtswissenschaft und Vereinswesen im 19. Jahrhundert*, Göttingen 1972.
- NOVOTNÝ Karel, *Hnutí typografického dělnictva v Praze r. 1848*. In: *Zápisky katedry československých dějin*, roč. 3, Praha 1958, 7-19.
- NOVOTNÝ E., *První desetiletí I. pražského spolku stenografů gabelsbergovských*, Praha 1869.
- Ottův slovník naučný*, 7. díl, Praha 1893.
- Ottův slovník naučný*, 15. díl, Praha 1900.
- Ottův slovník naučný*, 21. díl, Praha 1904.
- PALŮCH Pavel, *Kraslicko na starých pohlednicích*, Hostivice 2009.
- PAŘÍK Arno, *Podnikatel a mecenáš Bohumil Bondy*. In: PETRASOVÁ Tatána, LORENZOVÁ Helena (eds.), *Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století: úředník a podnikatel*, Praha 2007, s. 293-304.
- Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola Pražského*, Praha 1883.
- PELC Martin, *Umění putovat. Dějiny německých spolků v českých zemích*, Brno 2010.
- POKORNÝ Jiří, *Vereine, Verbände und Parteien in den böhmischen Länder*. In: *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*, Band VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. I. Teilband, Wien 2006, s. 609-703.
- POKORNÝ Jiří, *Německý sekulární mecenát v dlouhém 19. století*, *Český časopis historický* 108, 2010, s. 244-257.
- POPELKA Petr, *Zrod moderního podnikatelstva. Bratři Kleinové a podnikatelé v českých zemích a Rakouském císařství v éře kapitalistické industrializace*, Ostrava 2011, s. 137-143.
- Pražské papírny 1837-1962, 125 let závodu Vladislava Vančury ve Vraném nad Vltavou, 75 let cechu Pergamentka v Holešovicích, 50 let cechu Vinohrady*, Praha 1962.
- Průvodce strojnou, jejími přístavbami a pavillonu*, Praha 1891.

- PSOTOVÁ-VOMÁČKOVÁ Věra, Připojení Rakouska k německému celnímu spolku v roce 1848, Praha 1970.
- PULLMANN Michal, *Anton Heinrich Springer – revoluce, národ a sociální otázka*, DP FF UK, 1998.
- PURŠ Jaroslav, *Volby do českého zemského sněmu v dubnu 1872*, Praha 1987.
- PURŠ Jaroslav, *Použití parních strojů v průmyslu v českých zemích v období do nástupu imperialismu*, Praha 1954.
- RAPTIS Konstantinos, *Kaufleute im alten Österreich 1848-1900*, Wien 1996.
- REDLICH Fritz, *Unternehmer*. In: *Handbuch der Sozialwissenschaften*, sv. 10, Göttingen 1959, s. 486-498.
- REDLICH Fritz, *Unterbehmer, Handwörterbuch der Sozialwissenschaften*, 10. Band, Stuttgart-Tübingen-Göttingen 1959.
- H. ROSENBERG, *Die Weltwirtschaftskrisis von 1857-1859*, Stuttgart 1934.
- ROUBÍK František, *Český rok 1848*, Praha 1931.
- RUTH František, *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*, díl I, Praha 1903.
- RYCHNOVSKY Ernst, *Der Deutsche Turnverein in Prag. 1862-1912*. Praha 1912.
- ŘEZNÍKOVÁ D., *Formování průmyslového podnikatelství v Čechách v období 1800-1918*, Ostrava 2001.
- SANDGRUBER Roman, *Österreichische Geschichte. Ökonomie und Politik: Österreichische Wirtschaftsgeschichte vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, Wien 1995.
- SCHEBEK Edmund, *Richard Ritter von Dotzauer*, Praha 1895.
- SCHUMPETER Joseph Alois, *Business Cycles, A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*, Volume I., New York and London 1939.
- SCHUMPETER Joseph Alois, *Teória hospodárskeho vývoja*, Bratislava 1987.
- SCHUMPETER Joseph Alois, *Kapitalismus, socialismus a demokracie*, Brno 2004.
- SCHWARZ František Vendelín, *Památník Besedy měšťanské na oslavu padesátileté činnosti spolku 1845-6 – 1895-6*, Praha 1896.
- SMITH Adam, *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*, Praha 2001.
- SOMBART Werner, *Der moderne Kapitalismus*, svazek 1, München 1927, s. 836-840.
- STEKL Hannes, *Reichtum und Wohlstand in der späteren Habsburgermonarchie*. In: BRUCKMÜLLER Ernst (ed.), *Armut und Reichtum in der Geschichte Österreichs*, Wien-München 2010.
- STÖLZL Christoph, *Die Ära Bach in Böhmen*, München – Wien 1971.
- STLOUKAL Karel, *Fr. Lad. Rieger a Průmyslová jednota v prvních letech absolutismu*. In: *Sto let Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách 1833-1933*, Praha 1934.
- ŠIMŮNKOVÁ Alena, *Měšťanská beseda ve střetu zájmů: politizace a nacionalizace pánského klubu. Kuděj*, 2005, s. 73-92.
- ŠÍROVÁ Milada, *Nové příspěvky k dějinám Haasovské tiskárny v Praze*. In: *Sborník Národního muzea*, řada c- literární historie, sv. 31, č. 3-4, 1986.
- ŠTAIF Jiří, *Dva typy občanského sdružování v době předbřeznové. Akcionářská jednota pro české divadlo a sbírky na českou průmyslovou školu*. In: *Documenta Pragensia* 17, Praha 2000, s. 141-159.
- ŠTAIF Jiří, *Historici, dějiny a společnost*, Praha 1997.
- ŠTAIF Jiří, *Mentalita a cizina: anglosaský svět před rokem 1914 viděný českými očima*. In: *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století*, Praha 2002, s. 160-185.
- ŠTAIF Jiří, *Moderní podnikatelské elity (koncepty, procesy, interakce a reprezentace)*. In: ŠTAIF Jiří (ed), *Moderní podnikatelské elity*, Praha 2007.
- ŠTAIF Jiří, *Obezřetná elita: česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830-1851*, Praha 2005.

- ŠTAIF Jiří, *Peníze a společnost. Několik sond do vztahů mezi tradiční mentalitou a společenskou modernizací v české národní společnosti 19. století*. In: KUBŮ Eduard, ŠOUŠA Jiří (eds.), *Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století*, Praha, 2008, s. 18-55.
- SVĚTLÁ Karolina, *Jindřich Fügner v mé paměti, Za praporem sokolským*, Praha 1887.
- Technické památky v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, III. Díl, P-S, Praha 2003.
- TEUBER Oscar, *Geschichte des Prager Theaters*, Prag 1885.
- TOBOLKA Zdeněk Václav, *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby*. Díl I, 1848-1859, Praha 1932.
- TOBOLKA Zdeněk Václav, *Textiláci: první průkopníci dělnického hnutí v Čechách*, Praha 1950.
- TONNER Emanuel, *Jindřich Fügner*. In: *Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola pražského*, Praha 1883.
- TRAUB Hugo (ed.), *Paměti J. V. Friče*, Praha 1939.
- TREIXLER Gustav, Richard Dotzauer – „Der Vater des Erzgebirges“. Ehrenmitglied der Lese- und Redehalle, Prag 1925.
- TREIXLER Gustav, *Richard Ritter Dotzauer*. In: *Sudetendeutsche Lebensbilder*, Liberec 1930.
- TYRŠ Miroslav, *Jindřich Fügner. Nárys života, zjevu a povahy*. In: *Jindřich Fügner. Nástin jeho života a působení*, Praha 1893.
- UCHALOVÁ Eva, *Česká móda. Pro salon i promenádu 1780-1870*, Praha 1999.
- URBAN, *Der böhmische Landtag*, s. 2002.
- KOŘALKA Jiří, *Tschechische bürgerliche Landtagsabgeordnete in Böhmen 1861-1913*. In: BRUCKMÜLLER Ernst, DÖCKER Ulrike, STEKL Hannes, URBANITSCH Peter (eds.), *Bürgertum in der Habsburgermonarchie*, Wien 1990, s. 211-222.
- URBAN Otto, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982.
- URBAN Otto, *K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 2004.
- URBAN Otto, *Kapitalismus a česká společnost*, Praha 1978.
- URBAN Otto, *Heinrich/Jindřich Fügner. Ein Typus des modernen böhmischen Bürgers*. In: HOFFMANN (ed.), *Bürger zwischen Tradition und Modernität*, Wien 1997, s. 271-280.
- URFUS Valentin, *Peněžníci předbřeznové Prahy*. In: *Pražský sborník historický*, roč. VII., Praha 1972.
- VALENTA Petr, *Jindřich Fügner a Richard Dotzauer – Dvě osobnosti podnikatelského života v počátcích kapitalismu*, diplomová práce FFUK, Praha 2006.
- VALENTA Petr, *Tradice českého parlamentarismu*. In: TOMEŠ Josef (ed.), *Tváře našich parlamentů 1861-2011. 150 let parlamentarismu v českých zemích*, Praha 2012, s. 9-36.
- VELEK Luboš, *České státní právo na toaletním papíře. Mýtus, skutečnost a jejich symbolický význam. Příspěvek k počátkům moderní české politické kultury a jejího dědictví*. In: ŘEPA Milan, (ed), *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*. Praha 2008, s. 301-327.
- VELEK Luboš, *Strana ústavověrného velkostatku*. In: MALÍŘ Jiří, MAREK Pavel a kol., *Politické strany I, 1848-1938*, Brno 2005, str. 87-108.
- VENCOVSKÝ Josef, *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, Praha 1999.
- VOLF Josef, *Dějiny českého knihtisku do roku 1848*, Praha 1926.
- WAIC, Marek, (ed.) *Německé tělovýchovné a sportovní spolky v českých zemích a Československu = Deutsche Turn- und Sportvereine in den tschechischen Ländern und in der Tschechoslowakei*, Praha 2008.
- WAIC, Marek. *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, Praha 2013.

- WANDRUSZKA Adam, URBANITSCH Peter (eds.), *Die Habsburgermonarchie 1848-1918, Band VI, 1. Teilband, Die Habsburgermonarchie im System der internationalen Beziehungen*, Wien 1989.
- WEBER Max Weber, *Protestantská etika a duch kapitalismu*, in: *týž, Metodologie, sociologie a politika*, Praha 1998, s. 185-245.
- WEHLER, Hans-Ulrich, *Die Zielutopie der "Bürgerlichen Gesellschaft" und die "Zivilgesellschaft" heute*, in: LUNDGREEN, Peter (ed.), *Sozial- und Kulturgeschichte des Bürgertums. Eine Bilanz des Bielefelder Sonderforschungsbereichs (1986-1997)*, Göttingen 2000, s. 85-92.
- WEHLER Hans-Ulrich, *Die Deutsche Gesellschaftsgechichte*, Bd 1, München 1987.
- WEINMANN Josef (ed.), *Egerländer biografisches Lexikon mit ausgewählten Personen aus dem ehemaligen Reg.-Bez. Eger. Sv. I, A-M*. Bayreuth 1985.
- WOHLGEMUTHOVÁ Renata a kol., *Pražské dělnické hnutí v období 1849 – 1921*, díl I, Praha 1980.
- WURZBACH Konstantin von, *Bioraphisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Theil 59, Wien 1890.
- WURZBACH Constantin von, *Biographisches Lexikon*, Teil VI, Wien 1863.
- Z dějin pražské bursy pro zboží a cenné papíry*, Praha 1938.
- ZÁŘICKÝ Aleš, *Rothschildové a ti druzí, aneb, Dějiny velkopodnikání v Rakouském Slezsku před první světovou válkou*, Ostrava 2005.
- ŽUPANIČ Jan, *Nová šlechta Rakouského císařství*, Praha 2006.

